

GLOSY

Dariusz Drajewicz¹

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2023 r., sygn. V KS 36/22²

Streszczenie

W glosie poddano krytyce stanowisko Sądu Najwyższego, albowiem nie znajduje ono jakiegokolwiek uzasadnienia normatywnego, tym samym naruszając art. 7 Konstytucji, który nakazuje organom władzy publicznej, a zatem też i sądom, działać na podstawie i w granicach prawa. Krytykowana teza uchybia też zasadzie ekonomii procesowej, co z kolei pozostaje w sprzeczności z art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej oraz regulacjami prawa międzynarodowego (art. 14 ust. 3c Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. oraz art. 6 ust 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności).

Słowa kluczowe

Postępowanie karne, reguły ne peius, postępowanie odwoławcze, gwarancja dwuinstancyjności, warunkowe umorzenie postępowania.

W konsekwencji zaakceptować należy stanowisko sądu II instancji, który pomimo brzmienia art. 454 § 1 k.p.k., ograniczającego ko-

¹ Dr prof. ucz., Akademia Polonijna, sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie; ORCID: 0000-0002-5258-0380.

² www.sn.pl.

nieczność wydania wyroku kasatoryjnego do sytuacji, gdy sąd rozpoznaje apelację od wyroku uniewinniającego lub umarzającego postępowanie, przyjął, że wydanie takiego wyroku jest konieczne także wówczas, gdy zaskarżony został wyrok warunkowo umarzający postępowanie. Skazanie w postępowaniu przed sądem II instancji oskarżonej, wobec której sąd I instancji warunkowo umorzył postępowanie, doprowadziłoby do utraty przez nią prawa do postępowania dwuinstancyjnego.

Wypowiedź Sądu Najwyższego wymaga zdecydowanie krytycznej oceny, a jednocześnie pokazuje aż zanedo dobitnie, że nawet te przepisy ustawy, które *prima facie* jawią się jako klarowne, mogą stać się powodem rozmaitych powikłań interpretacyjnych³, nierzadko prowadzących do rażących wad wykładni. Zresztą wad uporczywie powtarzanych.

Stosownie do art. 454 § 1 k.p.k., sąd odwoławczy nie może skazać oskarżonego, który został uniewinniony w pierwszej instancji lub co do którego w pierwszej instancji umorzono postępowanie. Przepis ten w żadnym wypadku nie stanowi o obowiązku wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia kasatoryjnego w razie zakwestionowania wyroku warunkowo umarzającego postępowanie sądu *a quo*.

Interpretacja Sądu Najwyższego prowadzi do przekroczenia granic uprawnień normatywnych przyznanych sądowi *ad quem*, poszerzając zastosowanie art. 454 § 1 k.p.k. na wypadki w nim nieprzewidziane. Sąd Najwyższy nakazuje zatem wykroczyć sądowi orzekającemu w konkretnej sprawie poza granicę przyznanych mu kompetencji, naruszając zasadę wpisaną w treść art. 7 Konstytucji.

Stosownie do art. 7 ustawy zasadniczej, organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Przepis ten reguluje istotną gwarancję ochrony przed omnipotencją państwa i jego aparatu⁴. Artykuł 7 Konstytucji oznacza, że w państwie praworządnym wszelka działalność władcza wymaga podstaw prawnych, zaś sposób wykorzystania kompetencji przez organy państwowe nie może stanowić wyrazu arbitralności ich działania, lecz ma być wynikiem przekazanych im uprawnień, *ergo* działania wykraczające poza ramy tych uprawnień pozbawione są legitymacji prawnej⁵.

Obowiązkiem każdego organu jest ściśle przestrzeganie przepisów, co oznacza, że nie wolno z przyznanych uprawnień czynić użytku w taki

³ A. Bojańczyk, Glosa do wyroku SN z 17.11.2005 r., sygn. II KK 216/05, Państwo i Prawo 2007, z. 2, s. 139.

⁴ W. Skrzydło, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, s. 16.

⁵ B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, s. 57.

sposób, aby podjęte działanie nie było oparte na odpowiednich normach kompetencyjnych. Organy państwa, a w szczególności sądy, muszą działać wyłącznie na podstawie kompetencji udzielonych im przez system prawny i w tym działaniu nie mogą przekraczać prawa, np. wydając decyzję pomimo braku wyraźnych podstaw normatywnych⁶.

W tym zakresie uwagi krytyczne także nasuwa zaniechanie wskazania przez Sąd Najwyższy podstawy prawnej głoszonego w tezie poglądu, zwłaszcza że jego wypowiedź ma charakter imperatywny. Skoro obowiązkiem organów władzy publicznej, w tym organów procesowych, w szczególności sądów, jest działanie na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji), to organy te działają wyłącznie na podstawie kompetencji udzielonych im przez system prawa⁷, a zatem spoczywa na nich obowiązek podania podstaw prawnych uzasadniających ich decyzje⁸.

Sąd Najwyższy takiej podstawy nie mógł wyrazić poprzez odwołanie do art. 454 § 1 k.p.k., gdyż ten przepis przedmiotowej kwestii nie reguluje. Za prawidłowością tezy Sądu Najwyższego odnośnie do konieczności wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia kasatoryjnego w razie zakwestionowania wyroku warunkowo umarzającego postępowanie sądu *a quo* nie przemawia konstytucyjna zasada dwuinstancyjności postępowania (art. 176 ust. 1 Konstytucji). Zasada ta nie stoi na przeszkodzie zmianom w zakresie ustaleń faktycznych i to niezależnie od tego, czy zmiany te będą dokonane na podstawie dowodów przeprowadzonych przez sąd pierwszej instancji, tyle tylko, że wadliwie przez ten sąd ocenionych, czy też będą one dokonane na podstawie dowodów przeprowadzonych przez sąd *ad quem*⁹.

Argumenty odwołujące się do zasady dwuinstancyjności koncentrują się na stwierdzeniu, że ilekroć sąd odwoławczy dokona nowych ustaleń faktycznych i na ich podstawie wyda korygujące orzeczenie, to będzie ono niejako „jednoinstancyjne”¹⁰. Takiego poglądu nie można zaaprobować.

Zasada dwuinstancyjności odnosi się do możliwości zaskarżenia orzeczenia, a nie do rodzaju orzeczeń wydawanych przez sąd odwoławczy¹¹. Zasada ta musi być interpretowana formalnie, a nie materialnie

⁶ Z. Ziemiński, Typologia naruszeń praworządności, Państwo i Prawo 1982, z. 8, s. 20, 21.

⁷ Tamże, s. 20.

⁸ W. Skrzydło, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, s. 16, 17.

⁹ Sejm VII kadencji, Druk nr 870, Uzasadnienie, s. 95.

¹⁰ Uchwała 7 sędziów Sadu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30.

¹¹ D. Świecki, Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym, Warszawa 2006, s. 121–122.

i nie oznacza, że w odniesieniu do każdego rozstrzygnięcia zawartego w orzeczeniu sądu odwoławczego, które zawiera w sobie element nowości w porównaniu z orzeczeniem poddawany takiej kontroli, należy otworzyć drogę kontroli instancyjnej¹².

Reguły *ne peius* nie mają z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności ścisłego związku. Reguły *ne peius* stanowią swoisty przywilej oskarżonego wynikający z poszanowania zasady *favor defensionis*, którego zakres ustawodawca może kształtować dowolnie¹³. Reguły *ne peius* gwarantują oskarżonemu nie tyle dwuinstancyjność procesu, która jest zachowana, skoro toczy się postępowanie odwoławcze, ile służą zapewnieniu dwuinstancyjności skazywania¹⁴.

Reguły *ne peius* są w pierwszej kolejności podyktowane prawem oskarżonego do obrony. Dwuinstancyjność ma tu charakter instrumentalny, służący realizacji tego prawa, a zatem stanowi jedynie środek służący zapewnieniu gwarancji procesowych oskarżonego¹⁵. Taka kontrola instancyjna może zostać uruchomiona jedynie w stosunku do orzeczeń wydanych w pierwszej instancji¹⁶. Ustawodawca może swobodnie kształtować reguły *ne peius*, nie mają one zatem charakteru stałego, jako konieczny element rzetelnego postępowania odwoławczego¹⁷.

Poręczenie instancyjności dotyczy więc procesu decyzyjnego, a więc pierwszego rozstrzygnięcia w sprawie, co z istoty rzeczy odnosi się do postępowania przed sądem pierwszej instancji¹⁸. Środek zaskarżenia powinien być skuteczny w tym sensie, że powinien umożliwiać merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu odwoławczym¹⁹. Dwuinstancyj-

¹² Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30.

¹³ Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30.

¹⁴ J. Izdorczyk, Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej, Łódź 2010, s. 291.

¹⁵ Ł. Jagiełłowicz, Ł. Wiśniewski, Reformatoryjne orzekanie przez sąd odwoławczy w nowym modelu procesu karnego w świetle genezy reguł *ne peius*, (w:) Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Krużyńskiego, B. T. Bieńkowska, H. Gajewska-Kraczkowska, M. Rogacka-Rzewnicka (red.), Warszawa 2015, s. 174.

¹⁶ Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30.

¹⁷ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego, t. 1, Warszawa 2014, s. 1554.

¹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 lipca 2009 r., sygn. SK 46/08, OTK-A 2009, nr 7, poz. 109.

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 czerwca 2002 r., sygn. P 13/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 42.

ność nie oznacza konieczności dwukrotnego badania każdego ustalenia i niezbędności badania każdej zmiany dokonanej przez sąd w trakcie postępowania, w szczególności ustaleń podjętych przez sąd odwoławczy²⁰.

Reasumując, zasada dwuinstancyjności zapewnia kontrolę rozstrzygnięcia podejmowanego przez sąd pierwszej instancji przez dwukrotną ocenę stanu faktycznego lub prawnego sprawy oraz kontrolę prawidłowości stanowiska zajętego przez sąd pierwszej instancji²¹.

Odmienne rozumienie gwarancji dwuinstancyjności oznaczałoby, że jakakolwiek korekta orzeczenia pierwszoinstancyjnego dokonana przez sąd odwoławczy nie jest dopuszczalna. Dotyczyłoby to także orzeczenia wydanego na korzyść oskarżonego, jako że gwarancja dwuinstancyjnego postępowania jest „bezkierunkowa”, w związku z czym przy materialnym rozumieniu dwuinstancyjności nie można usprawiedliwić nie tylko wymierzenia albo zaostżenia kary w związku z dokonaniem nowych ustaleń faktycznych, ale także złagodzenia kary w związku z takimi okolicznościami²².

Artykuł 7 ustawy zasadniczej nie pozostawia zatem wolnego pola dla decyzji samowolnych, ani nadmiernego marginesu swobody w działalności organów wymiaru sprawiedliwości, w tym Sądu Najwyższego. Każde przekroczenie przez organ granic przyznanej mu przez ustawodawcę władzy pozbawia taki organ legitymacji działania²³. Nie można pominąć, że zgodnie z art. 7 Konstytucji każdy może zawsze domagać się podania podstawy prawnej, na jakiej organ podjął konkretną działalność²⁴. Takiej postawy, jak już wyżej poniesiono, Sąd Najwyższy nie wskazał.

Krytykowany pogląd Sądu Najwyższego jest błędny także z innego powodu. Reformatoryjne orzeczenie sądu odwoławczego nie przestaje być orzeczeniem odwoławczym, zaś postępowanie odwoławcze ma na celu nie tylko umożliwienie stronie wzruszenia naruszającego jej prawa orzeczenia pierwszej instancji, ale ma również na celu ochronę wymiaru sprawiedliwości przed mnożeniem zbędnych czynności procesowych przez ograniczenie przekazywania spraw do ponownego rozpoznania jedynie do wypadków koniecznych²⁵.

²⁰ Sejm VII kadencji, Druk nr 870, Uzasadnienie, s. 95.

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 lipca 2009 r., sygn. SK 46/08, OTK-A 2009, nr 7, poz. 109.

²² Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 r., sygn. I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30.

²³ B. B a n a s z a k, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, s. 57.

²⁴ W. S k r z y d ł o, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, s. 16.

²⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 lipca 2009 r., sygn. SK 46/08, OTK-A 2009, nr 7, poz. 109.

Jednym z celów procesu karnego jest takie ukształtowanie podstaw normatywnych, aby „rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie” (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.). Ta kodeksowa dyrektywa stanowi ustawowe odzwierciedlenie normy konstytucyjnej, zgodnie z którą istotnym elementem prawa do sądu jest rozpatrzenie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 45 ust. 1 Konstytucji)²⁶.

Dopuszczalność reformatoryjnego orzekania przez sąd drugiej instancji na podstawie nowych ustaleń faktycznych, stanowi przejaw realizacji zasady ekonomii procesowej i koresponduje z wymogiem rozpoznawania spraw bez nieuzasadnionej zwłoki, składającym się na konstytucyjny standard określony w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP²⁷.

Wydanie orzeczenia kasatoryjnego, którego domaga się Sąd Najwyższy, nie znajduje żadnego uzasadnienia aksjologicznego. Ponowne rozpoznanie sprawy, które stanowi konsekwencje wyroku kasatoryjnego sądu *ad quem*, wiąże się z koniecznością ponownego przesłuchania oskarżonych, świadków, czy biegłych. Takie orzeczenie podnosi finansowe i społeczne koszty procesu, przedłuża postępowanie i oczekiwanie na jego prawomocne zakończenie²⁸.

Tym samym orzeczenia kasatoryjne pozostają w sprzeczności z zasadą sprawności postępowania, naruszając wartości konstytucyjne i konwencyjne. Stosownie do treści, powołanego wyżej art. 45 Konstytucji, każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Termin bez nieuzasadnionej zwłoki użyty został także w art. 14 ust. 3c Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.²⁹ stanowiącym, że każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo do rozprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Stosownie do art. 6 ust 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności³⁰, także każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie.

Wypowiedziany przez Sąd Najwyższy pogląd narusza nie tylko powołane wyżej przepisy Konstytucji oraz prawa międzynarodowego, ale prowadzi do zastosowania niczym nieuzasadnionej wykładni rozszerzającej

²⁶ M. Wąsek-Wiaderek, (w:) M. Wąsek-Wiaderek (red.), Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej – teoria i praktyka, Warszawa 2021, s. 3.

²⁷ Sejm VII kadencji, Druk nr 870, Uzasadnienie, s. 95.

²⁸ S. Waltoś, P. Hofmański, (w:) P. Hofmański (red.), System Prawa Karnego Procesowego. Zagadnienia ogólne, t. 1, cz. 1, Warszawa 2013, s. 419.

²⁹ Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

³⁰ J. Grajewski, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1–424 k.p.k., t. 1, Kraków 2003, s. 32.

(*interpretatio extensiva*), godzącej w prawa stron zainteresowanych szybkim zakończeniem postępowania.

Decyzja interpretacyjna nie może wykraczać poza znaczenie tekstu prawnego. Zakwestionowana teza Sądu Najwyższego tę zasadę łamie i jest również sprzeczna z założeniami art. 16 k.p.k. Przepis ten statuuje zasadę informacji prawnej, której funkcjonowanie jest związane z dyrektywą lojalności wobec stron i innych uczestników postępowania, a przez to także z prawem do rzetelnego procesu³¹. Nie można obecnie wskazać przepisu ustawy stanowiącego podstawę do pouczenia stron o obowiązku wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia kasatoryjnego w wypadku zakwestionowania wyroku warunkowo umarzającego postępowanie.

Przepis art. 454 § 1 k.p.k. w żadnym wypadku nie stanowi o obowiązku wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia kasatoryjnego, w wypadku zakwestionowania wyroku warunkowo umarzającego postępowanie sądu *a quo*. Teza Sądu Najwyższego narusza zasadę lojalności procesowej. Strona, która kieruje się brzmieniem ustawy i dostosowuje do niego swoje postępowanie, nie powinna zawieść się w swoim zaufaniu, dowiadując się, że ogranicza się jej korzystanie z gwarancji przez tę ustawę wprowadzonych³².

Jeżeli strona składa apelację, domagając się wydania wyroku skazującego w sprawie, w której sąd *a quo* orzekł o warunkowym umorzeniu, to strona ta ma prawo oczekiwać, że sąd *ad quem* dzieląc argumenty apelacji wyda reformatoryjny wyrok skazujący, który prawomocnie zakończy postępowanie karne. Interpretacja Sądu Najwyższego ustanawiająca obowiązek wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia kasatoryjnego w razie uwzględnienia takiej apelacji i zakwestionowania wyroku warunkowo umarzającego postępowanie sądu *a quo*, narusza zaufanie strony do litery ustawy.

Tekst prawny jest szczególnym formalnym wyrazem autorytetu i legitymacji prawodawcy³³, a zatem sądy powinny stosować prawo w takim kształcie, w jakim nadał je ustawodawca i bez nieuzasadnionej potrzeby nie powinny reguł tego prawa rozszerzać³⁴. Kodeks postępowania karnego nie zawiera norm uprawniających do wydania orzeczenia kasatoryjnego w wypadku zakwestionowania warunkowego umorzenia postępowania.

³¹ Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2006 r., sygn. III KK 457/05, LEX nr 294807.

³² T. S p y r a, *Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Kraków 2006, s. 200.

³³ Tamże, s. 34.

³⁴ L. M o r a w s k i, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006, s. 174–175.

Rekapitulując, wykładnia Sądu Najwyższego wychodzi ona poza możliwy sens leksykalny art. 454 § 1 k.p.k. i nie jest uzasadniona żadnymi względami konstytucyjnymi, konwencyjnymi czy aksjologicznymi, co więcej jest z nimi rażąco sprzeczna, naruszając nie tylko przepisy Kodeksu postępowania karnego (art. 2 § 1 pkt 4, art. 454 § 1), ale także godząc w postanowienia Konstytucji (art. 7 i 45) oraz regulacje prawa międzynarodowego (art. 14 ust. 3c Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. oraz art. 6 ust 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności).

Bibliografia

1. Banaszak B., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009.
2. Bieńkowska B. T., Gajewska-Kraczkowska H., Rogacka-Rzewnicka M. (red.), Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego, Warszawa 2015.
3. Bojańczyk A., Glosa do wyroku SN z 17.11.2005 r., sygn. II KK 216/05, Państwo i Prawo 2007, z. 2.
4. Grajewski J., Paprzycki L. K., Płachta M., Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1–4 24 k.p.k., t. 1, Kraków 2003.
5. Grzegorzczak T., Kodeks postępowania karnego, t. 1, Warszawa 2014.
6. Izydorzyc J., Granice orzekania sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej, Łódź 2010.
7. Hofmański P. (red.), System Prawa Karnego Procesowego. Zagadnienia ogólne, t. 1, cz. 1, Warszawa 2013.
8. Morawski L., Zasady wykładni prawa, Toruń 2006.
9. Skrzydło W., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009.
10. Spyra T., Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni, Kraków 2006.
11. Świecki D., Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym, Warszawa 2006.
12. Wąsek-Wiaderek M. (red.), Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego w polskiej procedurze karnej – teoria i praktyka, Warszawa 2021.
13. Ziemiński Z., Typologia naruszeń praworządności, Państwo i Prawo 1982, z. 8.

Gloss to the order of the Supreme Court of February 8, 2023, V KS 36/22

Abstract

The gloss criticizes the Supreme Court's position, as it lacks any normative justification, thereby violating Article 7 of the Constitution, which requires public authorities, and therefore the courts, to act on the basis and within the limits of the law. The criticized thesis also violates the principle of procedural economy, which in turn contradicts Article 45(1) of the Basic Law and regulations of international law (Article 14(3c) of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights and Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms).

Key words

Criminal proceedings, ne peius rules, appeal proceedings, two-instance guarantee, conditional discontinuance of proceedings.